

beslissen. Opmerking verdient, dat deze patiënte, III-para, bij haar twee vorige bevallingen geenerlei verschijnselen van eklampsie of nephritis heeft vertoond. Daar bij de sectio caesarea de blaas hoog met den voorsten uterus-wand vergroeid werd gevonden, is het niet onmogelijk, dat abnormale rekking of knikking der ureteren bij het ontstaan der eklampsie een rol heeft gespeeld.

Ofschoon GRAEFE met de resultaten der vaginae-fixatie overigens zeer tevreden is, acht hij de hierboven medegedeelde ervaringen van te ernstigen aard, om er geen rekening mede te houden: en is daarom besloten de operatie voortaan uitsluitend te verrichten in gevallen, waar geen kans op latere zwangerschap bestaat.

Uit het verhandelde in de vergadering van 8 Nov. '93 der Berlijnsche Gyn. Vereeniging (zie FLAISCHLEN, *Monatschrift für Geb. und Gyn.*, Dec. 1895) blijkt, dat GRAEFE niet alléén staat en de actiën der hysteropexia vaginalis onder de Berlijnsche gynaecologen zeer zijn gedaald. Niet alleen werd in die vergadering de wensch uitgesproken, dat de nieuwe operatie spoedig weer van het tooneel mocht verdwijnen, maar haar uitvinder en kampioen MACKENRODT kwam tot ieders verbazing met de verklaring voor den dag, dat de gevolgen zijner hysteropexie hem niet hadden bevredigd, en hij zich daarom voorstelde voortaan den uterus niet meer aan den vaginaalwand, maar aan den fundus der vesica te hechten. Deze voorslag vond weinig instemming. Als een ernstig protest tegen de zorgeloosheid en lichtzinnigheid, waarmede bij het stellen der indicatie voor de hysteropexia vaginalis is te werk gegaan, werd den Spreker tegengeworpen, dat hij niet nogmaals 200 vrouwen aan een operatie moest onderwerpen vóór hij tot de conclusie kwam, dat ook zijn nieuwe methode, gelijk de vorige, verdiende te worden verlaten. De ventrofixatie werd in de genoemde vergadering met groote waardeering besproken; ook aan de volgens KOCHER gewijzigde ALEXANDER-ADAM'sche operatie werd een toekomst voorspeld; terwijl sommige leden de MACKENRODT'sche hysteropexia bleven handhaven, nogtans met belangrijke beperking harer indicatie.

CATHARINE VAN TUSSENBROEK.

BOEK AANKONDIGINGEN.

ALFRED HEGAR, *Der Geschlechtstrieb. Eine social-medicinische Studie.* Stuttgart, FERDINAND ENKE, 1894.

Dit boek van den beroemden hoogleeraar in de Gynaecologie aan de Universiteit te Freiburg in Baden is wel reeds 1½ jaar oud, maar verdient zeer in dit *Tijdschrift* aangekondigd te worden, om de talrijke belangwekkende beschouwingen, die het bevat.

HEGAR (S. 4) verklaart bijv. de bekende uitspattingen van fabrieksarbeiders niet alleen uit het gemakkelijk samenkomen of uit het langdurig samenzijn van personen van beiderlei kunne, maar ook uit het langdurig verblijf in vaak oververhitte lokalen, het verblijf der gehuwden in een kleine woning met slechts één bed, het verkeer in slecht gezelschap, het bezoeken van slecht geluchte drank- of bierhuizen, en de bedwelming door alcohol en tabak.

Hij bevestigt ook de door Ref. en vele anderen verdedigde meening, dat bij de vrouw de neiging tot geslachtsgemeenschap over het algemeen niet zeer groot is (S. 5), en beroept zich daarbij ook op LITZMANN, LOMBROSO, TAIT, A. DUMAS. Bij krachtige en gezonde vrouwen bestaat niet zelden onverschilligheid, afkeer en walging, zelfs voor den coïtus met den geliefden man. PLOSS heeft de merkwaardige mededeeling overgenomen van zekeren APPUN, die lang onder de geheel wilde Indianen van Guyana geleefd heeft en aldaar met een Indiaansche vrouw gehuwd geweest is, dat *alle* vrouwen van den stam geringe neiging voor het geslachtsverkeer met den man hebben. DARWIN heeft bij dieren dergelijke verhoudingen waargenomen. Vrij algemeen is echter aangaande dit punt een tegenovergestelde meening verspreid, omdat men verschijnselen, die geheel andere oorzaken hebben, aan zinnelijke begeerten toeschrijft; bijv. de behaagzucht der vrouw, voortspruitende uit de eierzucht om een man aan zich te binden, of uit de behoefte aan steun en bescherming in het leven, of wel uit ijdelheid om de kracht van haar bekoorlijkheden te beproeven. Ook meer ideale beweegredenen, o. a. de gedachte, dat de echtelijke band door de lichamelijke vereeniging hechter zal worden. Maar tegenover den geringen impetus coeundi der vrouw staat een veel grooter verlangen naar voortplanting, hetwelk bij vele vrouwen zelfs den stilligen afkeer van den coïtus kan overwinnen. HEGAR gelooft, dat het groote meerendeel der vrouwen met 2 of 3 kinderen gaarne tevreden zou zijn, en haar geslachtelijke behoeften daarmede volkomen voldaan zouden wezen.

Op een andere plaats in zijn boek (S. 14) komt HEGAR op tegen het gelijkstellen van ongehewden met kuischlevenden; bij de mannen is dat uit den aard der zaak nog meer een dwaling dan bij de vrouwen. Maar ook bij de laatstgenoemden moet men voorzichtig zijn. In 1885 zijn in Pruisen 90 062 buitenechtelijke geboorten aangegeven en verkeerden 1 716 994 ongehuwde vrouwen in den leeftijd van 20—45 jaren; voorts waren er 180 346 weduwen en 14811 gescheidenen. Van het genoemde aantal ongehuwde vrouwen zijn 80 871 bevallen, d. i. een verhouding van ongeveer 1:21. Men moet daarbij aannemen, dat in de voorafgegane jaren een dergelijk aantal ongehuwde vrouwen kinderen gebaard hebben, en dat buitendien velen geslachtsomgang gehad hebben met mannen, zonder dat het tot bevruchting of vruchtafdrijving kwam.

HEGAR blijkt het (S. 58) ook niet eens te zijn met hen, die de

gevolgen van het tegengaan der bezwangering bij den coïtus met zoo zwarte kleuren afschilderen. Althans voor jonge vrouwen keurt hij die praktijken af, wegens het veroorzaken van bloedledigheid, zenuwzwakte en overprikkeling; maar slechts zelden zag hij ernstiger stoornissen, wat trouwens ook bevestigd wordt door de geringere sterfte der gehuwde, tegenover de sterfte der ongehuwde vrouwen in Frankrijk, vergeleken met hetgeen de statistiek in andere landen leert.

Met groot genoegen heeft *Ref.* HEGAR ook zien opkomen tegen een bewering, die altijd een hoofdargument is van de bestrijders van het geneeskundig toezicht op de prostitutie, en die gewoonlijk veel indruk maakt op een lichtgeloovig en niet deskundig publiek. De bewering (zegt HEGAR), dat de zonen van onze ontwikkelde en bezittende klassen het als een hun toekomend recht beschouwen om de dochters van het volk te verleiden, is reeds menigmaal statistisch wederlegd door het verzamelen van gegevens betreffende de afstamming van kinderen, die in de kraamhuizen ter wereld gebracht werden. Het is gebleken, dat *bijna zonder uitzondering* soldaten, arbeiders, gezellen en bedienden de schuldigen zijn. Zelden wordt ook eens een lid der hoogere standen vermeld, die zijn fout, misschien niet eens alléén door hem bij dezelfde vrouw begaan, dan zeer zwaar boeten moet. Even onwaar is het, dat gehuwden der arbeidende klassen bijzonder weinig buitenechtelijke excessen begaan. De groote verspreiding der syphilis en der venerische blennorrhoe bij die standen pleit reeds alleen daartegen, en zoowel het zedelijke als het lichamelijke bederf in de eigenlijke fabrieksteden springt duidelijk in het oog. *Ref.* voegt daaraan toe, dat ook verreweg de meeste *publieke* vrouwen tot de lagere standen behooren en eerst zoo diep gezonken zijn, nadat zij mannen van *haren* stand aangelokt hadden, of zelve door dezen verleid waren. Hetzelfde lot wacht natuurlijk de dienstmeisjes, naaistertjes enz., in de plaatsen, waar de Butlerianen de prostitutie met geweld meenen te kunnen onderdrukken.

HEGAR betoogt ook (S. 104), dat alle maatregelen tegen overbevolking, voor zoo verre deze niet door een uit de omstandigheden zelve voortvloeiende beperking weggenomen wordt, niet in staat zijn om een te sterke voortplanting in voldoende mate te verminderen, of de kwade gevolgen te verzachten, maar integendeel vaak slechts nieuwe en zelfs grootere nadeelen veroorzaken. De beperking der huwelijken en geboorten, die bij slechte maatschappelijke toestanden waargenomen wordt, heeft volstrekt geen blijvend gevolg; evenmin de oorlog; die trouwens, evenals het stijgen der algemeene kindersterfte, een al te droevig compensatie-middel is, dat men met alle macht moet trachten te vermijden. Een regeling van voortbrenging en verbruik, en van den internationalen ruilhandel, kan eerst na langen tijd voldoende uitkomsten opleveren, en kan de wanverhouding tusschen industriële en landbouwende, stedelijke en landelijke bevolking in

vele Staten zelfs doen toenemen, zoodat uitbarstingen onvermijdelijk zijn. De landverhuizing wordt algemeen als nadeelig beschouwd. De Duitsche koloniën komen helaas nog niet in aanmerking. Een beter gebruik van den bodem kan veel nut brengen, en heeft ook stellige voordeelen, omdat een grootere menigte menschen dan *op het land* moet werken; maar een voldoende hulp is ook daarvan niet te verwachten. Het éénige werkzame middel, dat ook steeds naar de omstandigheden geregeld en gewijzigd kan worden, bestaat in een *regeling der voortplanting*, d. w. z. een verlaging van het geboortencijfer.

Op bladz. 150 wijst HEGAR op de menigvuldigheid van lichaamszwakte, neiging tot bloedledigheid en bleekzucht, gering arbeids- en weerstandsvermogen, gepaard met lichte gebreken van eerste vorming en van ontwikkeling bij de jonge meisjes van den tegenwoordigen tijd; kleine gestalte, zeer fijne beenderenbouw, kleine of asymmetrische of in het algemeen afwijkend gevormde schedel, geringe graad van prognathismus, soms alleen van de bovenkaak bij achterwaartsche plaatsing eener kleine onderkaak, stijl en smal gehemelte, vaak te dicht op elkander staande of onregelmatig gerichte tanden, lendenwervelkolom zonder de normale kromming, rechtstaand stuitbeen, eenigszins nauw bekken met toenadering tot den kinderlijken vorm, slappe en dunne spieren, kleine borsten arm aan klierweefsel, kleine en platte tepels met indeuksels aan de toppen of ook wel duidelijk hol; onvoldoende ontwikkeling der overige geslachtsdeelen en, zoo al geen ontleedkundige, dan toch minstens verrichtings-stoornissen, vooral van de menstruatie. Niet zelden lichte psychische defecten, gering verstand, zwakke wilskracht en gebrek aan karakter, al hetwelk een goede opvoeding wel niet veranderen, maar toch zeer goed verbergen kan. — Een weinig aanlokkelijk beeld van een groot aantal der tegenwoordige huwbare Duitsche meisjes; maar het is geschetst door een grijzen vrouwenarts!

Ook de jonge huwbare mannen komen er bij HEGAR niet best af, vooral naar aanleiding van de uitkomsten der keuringen voor den militairen dienst. Maar na het 20ste jaar kan er bij hen nog veel aan de ontwikkeling verbeterd worden. Hun invloed op het komende geslacht is ook niet van zoo overwegend belang; als het ras goed was en de afwijkingen in den schoot der moeder of na de geboorte verworven zijn, zullen de gevolgen meestal niet zeer slecht wezen. De boven geschetste vrouwen daarentegen zijn weinig geschikt om kinderen voort te brengen, omdat de toestand der vrucht veel meer van haar afhankelijk is; bovendien lijden zij zelve in hooge mate door het dragen en baren van kinderen. Gelukkig dan ook, dat vele dezer meisjes niet ten huwelijk gevraagd worden; maar dit zou nog veel meer het geval zijn, als niet vele andere overwegingen en redenen bij de keuze van een echtgenoot een vaak onbehoorlijke rol speelden. Ook de liefde is helaas volstrekt geen waarborg tegen een zeer

slechte keuze. De algemeene smaak heeft hier een valsche richting ingeslagen, en het instinct moet door verstandig overleg eerst weder op den richtigen weg geleid worden. De neiging van een meisje zal zich dan niet wenden tot een bijzienden en zenuwachtigen kaalhoofdige, en de man zal een schepsel met wespenmiddeltje, zonder boezem, met verplaatste onderbuiksingewanden, door nauw schoeisel misvormde en slechtgerichte teenen, niet meer tot het voorwerp zijner aanbidding maken, moeilijk echter ook een in het gymnasium onderwezen, geleerd, voor mannelijke bezigheden opgeleid meisje.

Dit zij genoeg om eenig denkbeeld te geven van den inhoud van HEGAR's boek. Het is een doorgaand pleidooi tegen BEBEL's leerstelling: „dass es ein Gebot gegen sich selbst sei, kein Glied in der Uebung zu vernachlässigen und keinem natürlichen Trieb seine Befriedigung zu versagen”.

VAN OVERBEEK DE MEIJER.

INGEZONDEN.

Geachte Redacteur!

In uw nommer van 4 dezer richt een Ternaarder collega, Dr. P. DE JAGER, een uitdaging tot niet minder dan 700 geneeskundigen, die hebben durven verklaren, dat VAN VOLLENHOVEN's Stout „versterkende eigenschappen” bezit. De uitdaging luidt, om, zonder verwijzing naar de analyse, berekening van calorieën e. dgl., aan te toonen, waarom wij gemeend hebben „reclame” voor genoemd Stout te moeten maken, en waarin die bijzondere „versterkende „eigenschappen” dan wel bestaan.

Om actueel te zijn in deze dagen van Transvaalsche martialiteit, zou men Dr. DE JAGER den „vecht generaal” kunnen noemen, nu hij tegen niet minder dan 700 man te velde trekt, — doch ik denk dan ook terstond aan het min aangenaam lot van een ander collega . . . Dr. JAMESON. Hoe het ook zij, het stukje van collega DE JAGER tegen dat Stout is, kortweg, een „stout” stuk.

Één verzekering alvast. Al komt ook *mijn* naam voor onder de geïncrimineerde 700, aangewezen om den handschoen voor hen op te vatten ben ik niet; misschien zelfs handel ik geenszins in hun geest. En dan nog een verklaring — of behoeft het wel betoog? — dat die 700 in stad en land zich niet maar zoo hebben laten „vinden” om VAN VOLLENHOVEN geld in den zak en het publiek Stout in de maag te stoppen. Inderdaad, indien er in bedoeld reclameboekje 701 in plaats van 700 waren voorgekomen, en dat „eentje” Dr. DE JAGER ware geweest, hij zou, evenals wij, zijn handen in onschuld oftewel in Stout hebben gewasschen. Want, wat ook de Brouwerij er van moge hebben gemaakt, — zeker was het *ons* niet te doen om voor *haar* reclame te maken. Haar industriële onderneming als zoodanig liet ons allen tamelijk koud. Niet steunden we de reclame, maar de *waarheid*. En die *waarheid* zou Dr. DE JAGER evenals wij hebben onderschreven, indien de Brouwerij